Den burmanska Pagankulturen och kungariket - cirka 1000 till 1287 e.v.t

Sydostasiens fastland var uppdelat i stamområden och mindre furstendömen som ständigt förde fälttåg mot de kringliggande grannområdena. Redan under 800-talet invandrade burmaner norrifrån och gjorde Pagan till en huvudstad, som ligger vid floden Irrawaddy i väster. Då var den lokala kulturen indiskt präglad av mahayanabuddhism med hinduiska inslag, men i Pagan dominerade en buddhistisk inriktning, ari-sekten med ormkult.

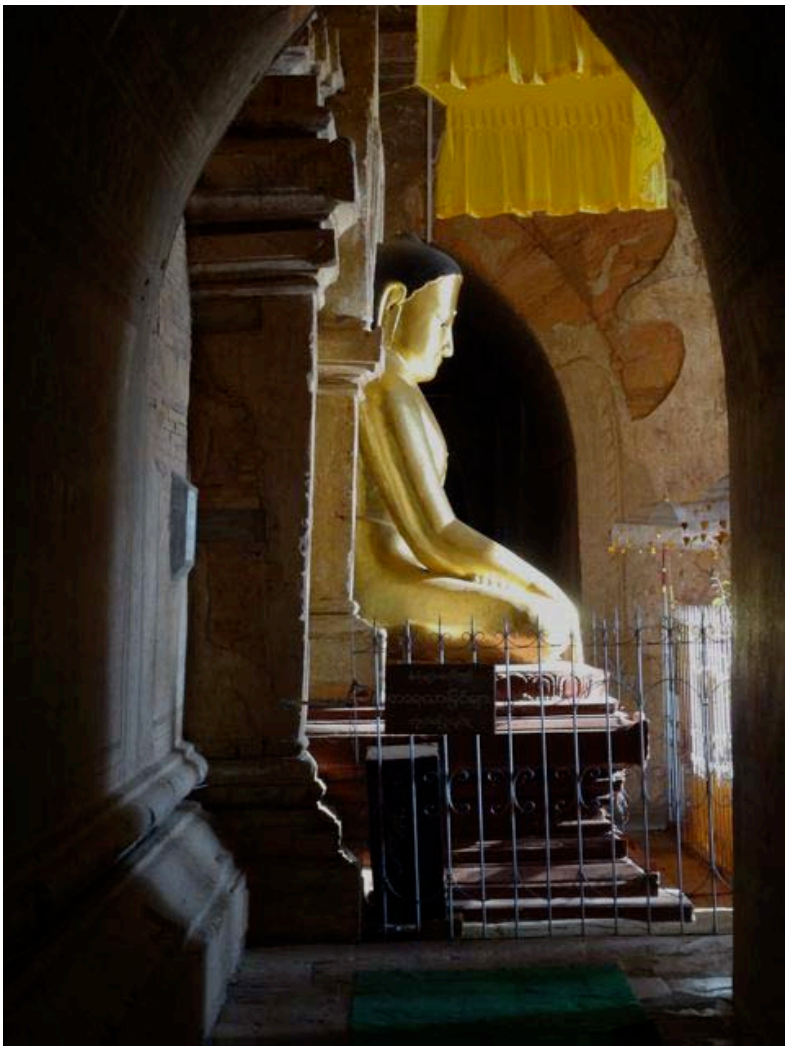
Kung Anawratha (1044–1077 e.v.t) som hade stora planer för sitt rike ville bland annat införa religiösa reformer och sände därför bud till monkungen i söder med begäran om att få ett komplett exemplar av hinayanabuddhismens kanoniska skrifter på pali. När hans begäran avslogs skickade Anawratha iväg en krigsstyrka och erövrade monhuvudstaden Bago (Pegu) år 1057. Han deporterade alla dess invånare till Pagan som blivande arbetskraft, tog hela kungens hov och alla hinayanamunkar man kunde ta med sig som krigsbyte. Hela skriftsamlingen lastades på 32 vita elefanter och därtill buddhistiska reliker från templen i nedre Burma.

Pagan hade nu blivit buddhismens viktigaste fäste samtidigt som buddhismen övrigt var på reträtt på andra håll i Syd- och Sydostasien.

Nunnaklosters bibliotek.

Ingen av de stora världsreligionerna har en så stor kanon som buddhismen. Den kallas för Tripitaka (de tre korgarna). I bilden bakom bedjande buddhistnunnor finns hela samlingsverket på 47 kanon, som skildrar Buddhas liv och lära; en brokig samling av filosofiska spekulationer, lärosatser, psykologiska analyser och historiska legender som bevarats i muntlig tradition och nedtecknats på paliskrift. Pali är liksom sanskrit ett syntetiskt språk som skapats av buddhistlärda för att tillägna sig ett gemensamt skolspråk oavsett vilket modersmål läsaren än hade.

Htilominlo tempel med fyra buddhastatyer, en för varje väderstreck.

I korthet kan man säga att Buddhas lära inte i första hand är en världsåskådning utan en kamp för människans frälsning. Läran kan sammanfattas med följande tre frågor och svar:
Ifrån skulle en människa frälsas? Buddhas svar: ”Från lidandet.”
Varifrån kommer lidandet? Buddhas svar: ”Från människans begär.”
Varifrån kommer begäret som föder lidandet? Buddhas svar: ”Från livstörsten, människans absoluta vilja att leva.

Han säger: ”Detta är den ädla sanningen om lidandets ursprung. Det är livstörsten, som leder från födelse till födelse, åtrå och begär som finner sin lust än i det ena, än i det andra, törsten efter njutningar, törsten efter att vara till, törsten efter makt.”

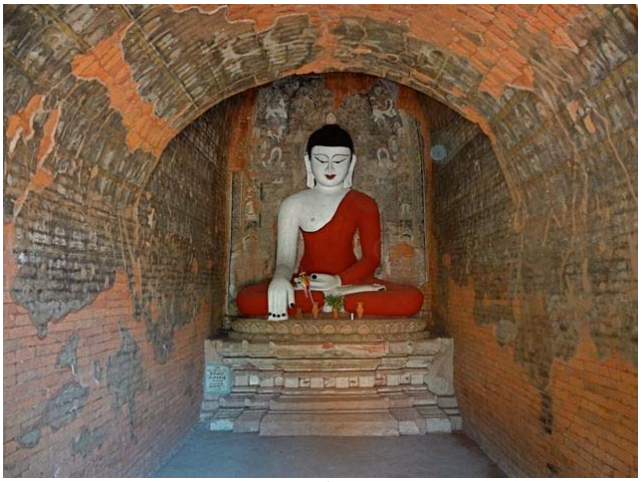
Själva frälsningen innebär ett utplånande av personligheten, jaget, som upphör i ett slags salighetstillstånd som kallas för nirvana, på pali *nibbana*.
Som med alla andra religioner finns det också flera större förgreningar inom buddhismen. Den

nordliga Mahayana-, sydliga Theravada- och den Tibetanska traditionen. Den burmanska kungen och rikets grundare Anawratha konverterade från ari-sekten år 1056 och kungjorde Theravadatrationen som sitt folks religiösa rättesnöre. Och det tidigare religiösa språket sanskrit ersattes av den heliga kanons språk, pali.

Theravadabuddhister idag anser att de har bevarat religionen i dess ursprungliga form såsom Buddha undervisade under sina 45 år som upplyst. (Theravadabuddhismen är den enda överlevande grenen av hinayanabuddhismen.)

Vid dagningen. I bakgrunden flyter Burmas största flod Irrawaddy.

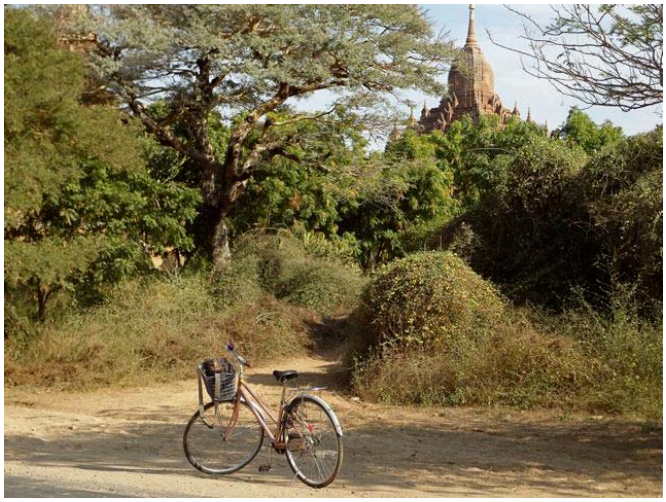

I alla tempel, stora eller små, sitter en eller fler mediterande Buddhor. Och ingen av dem är sig lik.

Kung Anawrathas efterträdare fortsatte att förena områdets olika folkslag till ett enat land. De besegrade krig efter krig och monfolkets skriftstil övertogs för att nedteckna den burmanska ärofyllda historien. Den äldsta burmanska inskriften på fyra språk är daterad från den här tiden. Två minnesstenar finns bevarade där kung Kyanzittha, son till Anawratha enligt många krönikor, deklarerar på monspråket: ”Med min högra hand ger jag risransoner, med min vänstra hand ger jag kläder.”

Folkets språk, burmanska, utvecklades vid sidan av mon som var elitens språk och pye som ännu en tid utgjorde en kulturell kraft innan dess tillbakagång. Det första omnämnan-det av ordet ”Myanmar” (Mranma) dök upp på en inskrift i ett palats från år 1102. Ordet betecknar burmaner/bamarer som på 800-talet grundade en bosättning i Pagan och som idag utgör ca 68 % av Burmas hela befolkning som består av 135 etniska folkgrupper.

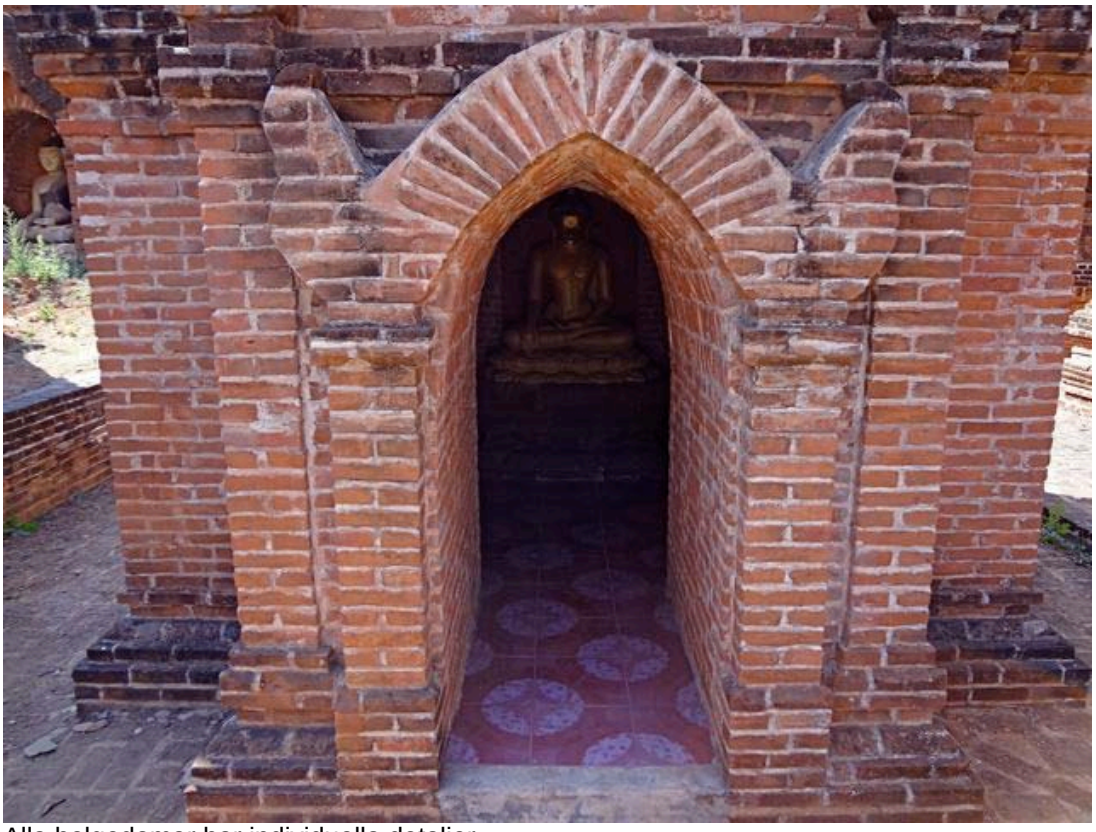
Med pagoder avses både tempel och stupor.

Cykel ger frihet att göra spontana stopp var man vill och ficklampa behövs om man ska gå uppför trapporna innanför helgedomen.

Enligt gamla krönikor skulle Anawratha, som var son till en page hos den förre kungen, ha utmanat den regerande fursten och fosterbrodern Sokka-té till tvekamp. Striden blev kort och byborna bar segraren Anawratha i triumf till palatsets trappa. Så inleddes en märklig kulturera som tusentals pagoder, kloster och ruiner ännu idag vittnar om.

Pagoderna är byggda av bränt tegel och de flesta uppfördes under Anawrathas regeringstid. De lär ha varit uppåt 10 000 varav 2230 ännu står kvar på Bagans slättlandskap (inventerad 1978). Området är så stort och snårigt att det ses bäst med hjälp av cykel, helst under flera dagar om man ska se alla pagoderna på ca 50 km^2 areal. Vill man se hela området uppifrån ger ballongflygning en imponerande syn, särskild vid gryningen eller vid solnedgången som ordnas för turister.

Alla helgedomar har individuella detaljer.

Enligt en sägen skulle kung Anawratha ha lidit av svåra samvetskval över att ha dödat sin bror. I en dröm hade en *nat*, ett andeväsen, uppenbarat sig och befallt honom att bygga pagoder och kloster till sin brors minne. Därtill också låta gräva brunnar och bygga dammar för att starta bevattningssystem för sitt folks välmående.

Kungen valde ett område mellan två floder och förvandlade det till en risbod med hjälp av tiotusentals bönder och tvångsarbetare vilket tog tre år. Enligt sedvänjan skulle man frambära människooffer för att inviga hela projektet och frammana skyddsandarnas välsignelse för framgångar. En av hans gemåler skulle ha anmält sig frivilligt och hon dödades med pompa och ståt varefter slussarna öppnades för gödning av slätterna. Så framgångsrik blev verksamheten och handeln att det blev brist på arbetskraft i alla nya byar som kommit till i takt med växande risskördar.

Och vad gör en kung i ett sådant läge annat än tar ut sin armé för ett erövringskrig söderut. Efter hemkomsten satte han alla tillfångatagna bönder och hantverkare i arbete. Åkrarna gav så stora skördar att kungen blev den rikaste och mäktigaste regenten i Burma. Även lokala hövdingar anslöt sig till hans rike, och därmed blev Paganriket grundat med 19 byar/städer.

Man anser att kung Anawratha hade lyckats vända ett litet furstendöme till ett första burmesiskt imperium.

Popaberget (Tang Kalat), Burmas Olympos. Fem förgyllda pagoder toppar berget för andarna *nats* ära.

Popaberget omgärdas av myter och legender, som man kan förvänta sig med tanke på dess säregna piedestala och eruptiva form. Att det skulle ha stigit upp ur marken 442 e.v.t i samband med en jordbävning är en av myterna. Det består av lava och reser sig till nästan 180 m från marknivån. Det är en del av ett vulkanområde vars högsta höjd är 1518 m över havet. Popaberget (737 m över havet) står i en krater som bestått av mjukare material som eroderats bort och kvar stannade ett stod av hårdare material, en magmapelare. Denna pelartopp syns även från floden Irrawaddy 60 km bort och från toppen kan man se till Bagan vars forna kungar såg berget som heligt.

Berget har alltid dyrkats som en helig plats och hemvist för *nat'*ar, som är andeväsen. När kung Anawratha konverterade till buddhismen utropade han buddhismen som sina undersåtars enda religion. Men när han avvisade andedyrkan fick han ett så starkt motstånd att han måste retirera. Kungen till och med förklarade att självaste Buddha var den största av natarna och angav att de redan tidigare dyrkade 37 natarna nu skulle ingå i rikets samlade pantheon. Enligt legenden skulle kungen själv ha burit dessa natars avbilder upp på berget. Därför kallas dessa för ”insidesnatar” men de andra natar som dyrkades i övriga landet för ”utsidesnatar”. Gamla krönikor kan berätta att Anawratha offrade hundratals djur här som del i natdyrkans ritualer.

Att förena buddhismen med animism kan ha varit ett nödvändigt politiskt drag av kungen för att förena folket till en ”nation”.

Natar i Shwezigonpagod.

En annan samtida myt berättar att Moder Popa (’popa’ betyder blomma på pali), en blomätande jättinna, förälskade sig i kungens härförare Byatta som var förpliktigad att dagligen springa till Popabergets tropiska skog för att samla in väldoftande blommor till palatset. När förhållandet uppdagades avrättades Byatta varefter jättinnan Me Wunna dog av hjärtesorg. Båda förvandlades till natar. Kungen tog över omsorgen om deras två söner och rekryterade dem till hans armé.

Legenden berättar vidare att när kungen förde fälttåg i norr, stannade han i staden Taungbyone för att låta bygga en pagod till minne av sin expedition. Var och en av krigarna skulle mura en tegelsten i byggnaden. Vid invigningen upptäckte kungen två hål i väggen. Då fick han höra att Byattas två tonårssöner hellre strök på stan efter unga flickor, ägnade sig åt dryckenskap och festande än åt att fullfölja sina kungliga förpliktelser. Kungen blev rasande och ville straffa ungdomarna. Men genom domstolsintriger lyckades avundsjuka vittnen få dem avrättade. Deras andar blev kraftfulla och så störande i Taungbyone att kungen såg sig nödsakad att upphöja dem till natar och gav Taungbyone fristadsrättigheter.

Ännu idag ordnas en årlig festival i månaden Wagaung (augusti) till minnet av sönernas tragiska död.

På Popaberget bor enligt legenderna endast fyra natar. De mest omtalade är kärleksparet Me Wunna och Byatta, och vilka de två andra är finns det olika legender om. De 37 natarna är namngivna och har sina altare på berget. Natar är sinsemellan mycket olika, de kan vara personliga väktare, hemmets, skogens, trädets, vindens eller vattendragets andar, men det som är gemensamt för dem alla är, att de var människor som gått en tragisk död till mötes.

Idag har berget Papa utsetts till naturreservat och nationalpark. Årliga festivaler firas där vid fullmånen Nayon (maj/juni) och Nadaw (nov/dec). Vid nyåret Thingyan (april) massvandrar lokalbefolkningen från foten av berget 777 trappsteg upp till toppens fem förgyllda helgedomar för att hedra andarna. Kanske finns där också affärsmän som är ute efter att få garantier för kommande vinster, kanske finns det läkare som får en möjlighet att studera och samla läkeväxter i området. Alla har hörsammat att inte ha på sig kläder som är röda, svarta eller gröna, eller bära med sig kött, särskilt inte fläsk eftersom kungens mäktiga krigare Byatta och hans bror Byatwi, en gång skeppsbrutna sjömän, från början varit muslimer.

Under festivalerna dansas, äts och dricks i ohejdade former. Det anordnas särskilda Nat Pwe föreställningar, där unga män är uppklädda till natar i brokiga färger eller där transvestiter under upphetsande musik kommunicerar som medier mellan natar och folket.

(Videolänk till Nat Pwa festivalen i Taungbyone: http://vimeo.com/76744165)

Shwezigonpagod, en prototyp av burmesisk stupa.

Ett av pagodens rum som berättar om Buddhas liv (*jataka*) som lärare.

Byggandet av Shwezigon Pagoda påbörjades under kung Anawrathas tid och blev färdigt år 1102. Kungen lät också bygga kultuplatser i templet som ägnades åt andarna för att säkra sig både Buddhas och natars ynnest. Helgedomen är en tidig modell av burmesisk stupa, täckt med bladguld och omgiven av mindre tempel och helgedomar. Stupan är ett solitt murverk av tegel som inuti bevarar ett ben och en tand från Gautama Buddhas aska och har därför blivit ett populärt pilgrimsmål. De allra tidigaste arkitektoniska influenserna från Indien, några århundraden tidigare, kan kännas igen i detta tempelbygge. Stilen var dominerande under Pyu-kulturen, en bland Burmas tidiga befolkningsgrupper i söder.

Kvarvarande reliefer underhålls oavbrutet.

På mindre än 40 år hade kung Anawratha förvandlat en torr halvöken till ett bördigt land som

ständigt breddes ut genom erövringskrig. Pagan hade blivit ett stort buddhistiskt centrum med allt mer växande skaror av pilgrimer, lärda män och hantverkare som alla bidrog till att handeln blomstrade. Kungen hade till och med hjälpt Sri Lanka att återinföra theravadabuddhismen genom att skicka dit egna präster för att ersätta dem som de chola-tamiliska härskarna från Indien utplånat.

Efter Anawrathas bortgång fortsatte de nya kungarna med att bygga pagoder. Det berättas att kung Kyanzittha, som lät bygga Pagans berömda Anandapagod år 1090, hade i en stor invigningsprocession offrat arkitekten enligt en gammal barbarisk sed. Byggandet av minnesmärken blev så begärligt även för bönderna att de i sin fritid ägnade all tid att tillverka tegel för att bygga egna helgedomar, vilka med tiden trängde undan risodlingarna. Ris måste börja hämtas från andra områden.

I hovet ersattes kungar i snabb takt på grund av mord och intriger. Ständiga krig hejdade dock inte byggfebern och handeln fortgick på grund av Pagans rykte om rikedomar. Men när det var som bäst började jordområden utarmas. Tillverkningen av miljoner tegelstenar krävde bränsle och skogarna skövlades. När sedan marken torkade ut och trädrötterna försvann, spolade monsunregnen bort all odlingsbar mark, och när dessutom kungamakten försvagades drog sig banditerna på plundringståg mot ristransporter. Bönderna såg bara en enda utväg: att lämna sina marker.

Norrifrån närmade sig hotet om mongolerna som hade satt sig på den kinesiska kejsartronen och nu krävde en vasallhyllning av de omkringliggande länderna, vilket Pagan vägrade att gå med på år 1271. Under en andra påstötning lät Pagankungen avrätta den kejserliga ambassadör som med sitt följe hade anlänt i staden för att inleda förhandlingar. En arméattack inleddes något år senare, men trots sina 40 000 man kunde inte Pagankungen bjuda motstånd mot mongolernas elefanter och kinesiska bågskyttar. Paganerna fick fly och mongolerna satte eld på staden år 1277.

Tio år senare var Pagans kungaera slut, invånarna hade flytt och landet låg öde. Bara pagoderna av bränt tegel stod kvar i tusental, plundrade på sina guldskatter. Hela riket splittrades i små kungadömen och ännu mindre furstendömen som fortsatte kriga och intrigera mot varandra till dess även Burma drogs med i den nya koloniala världsordningen.

Idag har Burma ansökt att få Bagan (Pagan) med på UNESCO:s världsarvslista, men fått avslag för att militärjuntan gjort alltför stora ingrepp på den historiska ruinstaden.

Text och bild © Tarja Salmi-Jacobson